

Titel: Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 10

Citation: "Fortegnelsen over Trykkefrihedens Skrifter III, stk. 10", i *Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]*, Gyldendal, 1773, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-4_003-shoot-workid4_003_010.pdf (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorphs samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Fortegnelsen bind 3, Fortegnelse paa alle de Skrifter som siden Trykfriheden ere udkomne, stk. 1-27, anm. nr. 1-272, dækkende 14.09.72-14.09.73 [stk. 2-27 ikke averteret i Adresseavisen]

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

145 Kritisk Fortegnelse over alle udkomne Skrifter, siden Trykfriheden.

Tredie Aargang, 10. Stykke.

No. 50.

Kort Underviisning for Jordemødre, sammenskreven og udgiven i Aaret 1755. af Berthel Wichmand, da værende Doct. Medic., Assessor udi den Kongl. Jordemoder Commission og Medicus Pract. udi Aalborg, men siden beskikket til Land-Physicus udi Aalborghuus, Aastrup, Børglum og Seiglstrup Amter. Andet Oplag, af Autor selv igiennemseet, forøget og forbedret. Aalborg 1771. Trykt udi det Kongl. privilegerede Bogtrykkerie ved Holtzberg paa Bogtrykkeriets eget sig tilkiøbte Forlag. Sælges

2

146 der sammesteds, og i Kiøbenhavn hos Gyldendal i Trompetergangen No. 112. for 3 Mark paa Tryk- og 4 Mark paa Postpapiir. Stor 12 Ark 8. med 7 Kobbertavler foruden Forfatterens og Udgiverens Fortaler, samt en anden Kienders kritiske Anmerkninger over denne nye Udgave.

Vi maae tilstaae, at der er større Vanskelighed i at forfatte en beqvem og duelig Jordemoderbog, end man nogetid kunde forestille sig; thi dertil udfordres ikke allene en tilstrækkelig Kundskab, affattet i Korthed, men endog saadan en Tydelighed saavel i Ordenen som i Læresætningerne, at den allereenfoldigste, som ei er vant til selv at tænke, dog kan være tient dermed: derte synes vor Autor at have studeret paa, da han, misfornøiet med

sin første korte Underviisning for Jordemødre, gav os en anden langt vidtløftigere og i sig selv nyttigere, men dog neppe mere fuldkommen i sit Slags, end de forhen værende danske Jordemoderbøger, som vi have, og Autor selv i Fortalen benævner; thi vi finde i nogle Kapitler en langt større Vidtløftighed end fornødengjøres, en Kiedsommelighed for Jordemødre, der ikke meget ere vante til Læsning, og Ting desuden, som

3

147

Autor aldrig anvender til nogen Nytte, hverken i Theorien eller Praxin; hvad Nytte viser Forf. af Bekkenets Maal §. 8. som Han ikke engang melder om enten det er den rette Vidde eller ei, og hvorledes skal §. 9. 10. 11. 12. kunde forstaaes, med mindre han forud havde fastsat dette Maal som det rette, og sagt, at saadant et Bekken, som findes af den Beskaffenhed, som §. 8. melder, er veldannet, de øvrige ikke; men da han ikke engang maaler de ildedannede Bekkener derefter, eller i det ringeste ikke giver sine Læsere det tilkiende, saa kunde det gjerne have været sparet, allerhelst da den Beskrivelse over et veldannet Bekken, som Forf. formodentlig vil give §. 8. er utilstrækkelig, siden hverken Dybden eller det indvendige Rums Maal og Vidde anføres, som dog er af største Vigtighed.

Hvad Kobberne ere anbelangende, maae vi tilstaae, at de mere ere til at gjøre Bogen kostbar, end til at oplyse Tilskuerne; thi hvem var istand til af Tab. II. Fig. 1. at gjøre sig et rigtigt Begreb om Moderskeden, om Vandblæren & c., da alle

Ting ere uden for deres rigtige Situation og aldrig kan fattes uden af dem, som have

4

148 seet og kiendt det forud af sit naturlige Leie: Hvor forventt en Idee maae det ikke give at see Armen af Barnet uden for Moderskeden i Tab. VII., begge Benene ude Tab. III. og dog alligevel see Moderen aftegnet ægrund, ligesom Vandet i den Tilstand forud ikke burde være sprunget, og ligesom Moderen ikke burde være sammentrukket? Men skulde Bogen endelig forsynes med Kobbere, hvorfore fortierne de under § 18. anførte Dele ingen? da de dog langt tydeligere og in situ, kunde forestilles, end de andre, som ere anførte; thi at henvise en Jordemoder til Mauriceau, en fransk Autor, eller til Mesnard, som de ikke eie, er ganske forgievcs, saalænge man vil oplyse dem ved Compendier; hvortil nytter at anføre Lægemedler i forskellige Sygdomme, som en Jordemoder ikke uden Fuskerie og i Blinde betiene sig af, og som snarere for Misbrugens skyld burde forbydes end tillades dem.

Saaledes see vi fra §. 42. til 55. en stor Mængde anførte, ja mange nævnede med latinske og dem ubekjendte Navne: ikke at tale om mange flere Steder, som " de uvisse Kiendetegn paa Svangerskabet §. 37, De almindelige Regler for Konens Stilling §. 138. til 143." hvilke ikke tiene Jordemødre, som

5

149

man ingen Forbedring i Videnskaben kan vente sig af, og som allene behøve at have en Model paa en god og brugelig Jordemoder-Stoel, uden at vide hvorfore den saaledes er indrettet, thi dette giver os allene Prøve paa en unyttig Vidtløftighed i en Bog, som skal være en kort Underviisning for Jordemødre.

Ordenen er mangesteds meget forventt: saaledes beskrives §. 8. " Bekkenets Aabnings Vidde fra Kanten af det ene Hoftebeen til det andet at være 5 Tommer, og fra Isbenet til ind imod Ryggen 4 Tot mer & c. " uden nogentid forud at have beskrevet, hvad Hoftebeen, Isbeen, Sædebeen & c.

ere, hvilke bag efter først forklares i §. 13. Ligeledes taler Forf. om Eggets

Dele inden i Moderen, f. E. §. 73. og §. 161. nævnes Bristningen: §. 160. Navlestrængen: §. 163. Fosterets Navling: §. 172. Moderkagen

o. s. v., og forklarer først §. 175. disse Dele, hvilket synes os meget at stride imod en god Orden, at man først taler om saadanne Deles Behandling, om hvilke Jordemoderen i Forveien endnu ingen Begreb har gjort sig. Ligeledes tales §. 160. b. om Vendingen,

6

150

som forud er ikke forklaret og som først §. 316. afhandles, og andre saadanne flere Steder, som vise, at Autor ikke har valgt eller iagttaget den Orden, som Tydelighed udfordrede, og som var særdeles nødvendig for Jordemødre, som ikke udvendig paa børneviis bør lære Spørsmaalene, men grundig vide Videnskaben.

Hvad Lærdommen selv anbelanger, da vi, at Fors. følger sine Forgiengere i deres almindelige Feil, og fremsætter baade de nyttige som og deres skadelige Regler: f. E. §. 146. hvor Forf. raader til " at sætte Konen paa et stærkt Menneskes Skiød, " hvilket ufordeelagtige Leie er tverlimod de Egenskaber, som Fors. siger §. 138. 139. 140. 142. at et got Fødsels Leie bør have.

Ihenseende til Efterbyrds Uddragelse vil Forf. §. 180. " at den strax efter Fødselen skal udtages," uden at nævne den nødvendige lagttagelse, at den aldrig bør tages før Moderen tydelig trækker sig sammen; thi denne ringe Regels Efterladenhed har kostet mange Koners Liv; ligeledes §. 216. og §. 218. holder han for, " at Moderkagen kan falde fra sit, Sted i Moderen ned paa Modermunden, og raader derfor at tage

7

151

den ud," hvilket er aabenbar imod Erfaring; og om det virkelig var saa, hvorfore skulde den først udtages, kunde denne bløde, og i saa fald løse Deel ikke gjerne skydes tilside for Haanden, uden at udtages? thi hvor farligt var det ikke,, om en Jordemoder forført af denne Theorie vilde udtage den fastgroede Kage, i Tanke at den overalt var løs og nedfaldet fra sit Sæde i Modergrunden, som aldrig kan skee, saa længe Egget er heelt?

Ihenseende til Fosterets skiæve Leie

er Forf. af den gamle Mening, "at det skal rettes: " man har at eftersee fra §. 221. til §. 233. §. 238. §. 241. §. 244. saavel naar Moderen er skiæv som ret. Vi kunde maaskee paa nogen Maade bifalde denne Mening, naar Moderen er ret, men aldrig, naar den er skiæv, siden det er et Haandgreb, som aldrig lader sig gjøre, men tiener allene til at forsømme Tiden til Vendingen, som det sande Hielpemiddel i slig Tilfælde; thi hvad

nytter det, om man endog kunde bringe det skiæve Hoved ned i Bekkenet, naar dog den skiæve Moder og det deri liggende skiæve Legeme af Fosteret virkede skiævt derpaa, og siden ikke kunde føre Hovedet igiennem, som

8

152 er den almindelige Aarsag til Instrumenternes daglige Brug og Nødvendighed, hvilke i de fleste Begivenheder ellers kunde spares. Naar

Navlestrængen opholder Fødselen, forderst at den er snoet om Halsen paa Barnet, raader Forf. §. 267. " at bringe en stumpendte Sax ind imellem Halsen og Strængen for at overklippe den, " en Konst, som neppe nogen anden end Forf. var istand at gjøre, saa længe Hovedet ikke endnu er født. Moderen og Modermunden gjør Forf. sig ingen Sag af at angribe, uagtet det er een af de følbarste og meest irritable Dele i Legemet, som taaler kuns meget lidet at vedrøres, udvides, trykkes, eller grovt at behandles, uden at de farligste Følger, Betændelser, Smerte, Sønderrivelse & c. letteligen paafølger, ikke destomindre søger Han sielden at skaane den; thi §. 184. raader han, " at indbringe Haanden for at rense Moderen, ja ei allene det, men endog at rette dens skiæve Leie," ligesom Skiævheden bestod ikke i dens ulige Udvidelse, som ei kan endres uden at beskaade Moderens Væsen, og endelig " med Bagdelen af Haanden at glatte Folderne og Ujevnhederne i den blottede Moder, som Moderkagen og Efterbyrden er udtaget;" alt dette vil Forf. at Moderen

9

153 skal taale uden Følger! Ligeledes lader han Modermunden i §. 204. bringe tilbage og " Udvide, " ligesom denne Behandling var nødvendig og uden Skade. "Rumpebenet" raader han mange Steder ligeledes at "trykke tilbage med Fingrene §. 209. 213." en Behandling, som tit har bragt det af Led og som i Fødselen forvolder utaalelige Smertes uden ringeste Nytte; naar Rumpebenet er i sin behørigte Tilstand er det saa let bevægelig, at Hovedet selv uden Fingrenes Hielp tvinger det tilbage, ja allene ved hver Stoelgang bøies dette Been tilbage og behøves ingen haard Behandling af Fingrene dertil, hvorved det let kan beskaades: Undtager man disse og flere betydelige Feil, saa finde vi igien meget som er nyttigt og vel afhandlet, hvoriblant den Afdeling om Undersøgelsen

§ 56., om Væerne §. 81., Tilberedning til Fødselen §. 136., Fosterets Navling §. 163., Efterbyrds Udtagelse §.175., unaturlig Fødsel §.278., Vendingen §. 316., Barselkonens Behandling §. 346. og Fosterets Behandling

§. 369., hvilke ere de Dele af Bogen vi finde meest tydelige, ordentlige og rigtigst afhandlede, ingenlunde tvivlende om, at, ifald denne Bog blev rensset fra de vedtagne Feil,

10

154

hvori Forf. uden Tvivl mere har fulgt Skribenterne end Hans egen Erfarenhed, den jo vilde blive langt nyttigere, end man for nærværende Tid torde vente.

Foruden de af os her anmerkede Feil, findes en Deel flere lige saa betydelige rettede

i de kritiske Anmerkninger, som en

vis Lærd og af denne Videnskab i Besynderlighed særdeles fortient Mand efter Udgivernes Anmodning har meddeelt, hvilke og findes tilføiet ethvert Exemplar af denne nye Udgave; men disse Anmerkninger havde endnu været flere og udførligere, (da man seer let, at der berøres kuns lidet af det saa lærd en Mand vilde have erindret) ifald hans Kritik Heel og holden var kommen under Trykken og fuldført saa eftertrykkelig, som vi af de anførte Exempler finde den at være begyndt.

No. 51.

Moralske Breve til Hiertets Dannelses. Af det Tydske oversatte efter den anden Udgave til Wien 1766. ved Jens Bech, S. S. Minist. Cand. Første Deel. Kiøbenhavn 1773. Trykt hos Hallager paa Gyldendals Forlag, stor 19 1/2 Ark 8. koster 3 Mark 8 Skilling.

11

155

For Læsere af Smag og Tænkemaade kan intet være behageligere, intet være meer underholdende end disse Breve; Vist nok har den Maade ved Breve at foredrage de moralske Sandheder vigtige Fortrin. Digteren har her i adskillige Henseender samme Fordele som den dramatiske, uden engang at indskrænkes af de Regler, som Konsten, for at dølges, paalagde denne; Han kan give sine Sandheder mere Liv, han kan gjøre dem mere indtagende, mere rørende end den blot episke Digter nogensinde er istand til; og det er ganske

rigtigt hvad Forfatteren af disse Breve siger i sin Fortale: " En vel anlagt Situation, heder det, en uventet Betragtning, en naturlig udtrykt Lidenskab, rører altid, der maae sige eller udtrykke den, hvem der vil, men den rører endnu meer, naar vi forglemme Læreren, og troe at høre den Person selv, der befinder sig i denne Situation eller Lidenskab. " Disse Fortrin have de historisk-dogmatiske Breve i Almindelighed, naar kuns Sætterne selv, Udtrykket og Sproget ikke feiler den Rigtighed og Smukhed og at alle disse Fuldkommenheder findes forenede i disse Breve, derom ere vi aldeles overbeviste, og neppe skal nogen fornuftig Læser nægte os sit Biefald. Situationerne ere

12

156 rørende, de ere tagne af Livets vigtigste Scener og underholde paa en Maade, der nøie stemmer overeens med den, enhver Person tillagde Gemytsbeskaffenhed, Lidenskab og Charakter. Tankerne ere stærke og rigtige, Stilen smuk og ofte henrivende; man læser og røres, man føler og henrykkes; og alt dette bieder til Forfatterens Hovedhensigt, til Hierters Dannelselse; Snart lærer man at skatte den Vellyst, der er i en dydig Kierlighed, og den Lyksalighed at være elsket af en Cleone, Æmilia, eller Themire; snart igien lærer en Geli os paa den anden Side de utilladelige Vellyster, og en Sophronia og Zarine tvinger os til at opfordre Hevn og Forbandelse over den ugudelige Elskovsridder, der med Haanhed triumpherte over den forførte Dyd, den krænkede Uskyldighed. — Da Kierlighed er et af de største Drivehiule i Livet, og har en rigtig moralsk Indflydelse paa Menneskers Skiæbne, saa udgjør Elskovs Situationer ogsaa en betydelig Deel af disse Breve, men ikke ere de de eneste? Nei! — Saa lærer en Sophron os at være taalmodig i Ulykker, og at ansee Modgang for en Velgierning af Himlen, for en Gave, der er skikket til at gjøre Hiertet ædelt, stort og dydigt; ja han lærer os det med saa megen

13

157 Eftertryk, med saa megen overtalende Skiønhed, at vi næsten skulde tilønske os Ulykker, Hvis ikke dette Ønske i vor beste Verden, var overflødig. — Naar vi læse Junius's Brev fra Feldtslaget, saa henrives vi af Skræk og Gysen, vi ære Heltene, som strede Fædrenelandets Sag, men vi afskye de vilde Fyrster, der tvang dem til at blive det, der befalede Menneskevenner at blive barbariske Mordere, der opreiste sig Tropheer paa Ruinerne af ødelagde Stæder, paa Ligene af ihjelslagne Medmennesker; En Medon lærer os Tvekampenes Urimelighed og Skiændighed; Epicharmus giver de ypperligste Leveregler for et ungt Fruentimmer, som træder i den slibrige Verden. — Dog vi behøve ikke at udmærke de Breve, som især ere rørende, thi om de endskiønt ikke alle ere lige fuldkomne, saa ere de dog alle lige lærerige og indeholde de smukkeste og nyttigste Moraler.

Denne Brevenes indvortes Værd var det der bestemte Hr. Bech til at levere os samme i en dansk. Oversættelse, og vi bør med Tak erkiende dette Arbejde; saa meget mere da Oversættelsen er sin Original værdig, den er udarbejdet, med Flid, smuk og nøjagtig; Skulde man synes, at visse Steder ikke

14

158 strax vare aldeles forstaaelige, at visse Vendinger og Udtrykke vare vort Sprog noget fremmede, saa er dette en Sag som vi ikke ganske ville nægte, men at dette skulde være en Mangel hos Oversættelsen, derpaa tvivle vi meget. Vi tilstaae gjerne, at sligt undertiden er en virkelig Feil; thi en Oversætter af Systemer, blot dogmatiske eller historiske Verker bør ofte, for at være tydelig, opofre noget af Originalens bogstavelige Efterfølgelse, men vi mene derimod, at i Vittighedens Skrifter, hvor Udtrykkes Skiønhed og Fuldkommenhed er en af de væsentligste Dyder, der bør Originalen paa det nøieste følges, (undtagen at man maaskee i Theater-Stykkerne, for Declamationens skyld, kunde gjøre en Undtagelse). Vi troe derfor at Hr. B. i saa Henseende har leveret os en Oversættelse saa fuldkommen, som den kunde ønskes; og hvem, der har læst Originalen, vil let indsee at dette Arbejde ikke var uden sine betydelige Vanskeligheder, da Hr. Dusches

Sprog og Constructioner ofte tildeels ere nye og usædvanlige i det Tydske, og hvad Under, at de ligeledes maatte blive det i Over-

15

159

Nogle Trykfeil, som Oversætteren selv i Forveien har bemærket, og som bleve forsømte at anføres ved Skriftet selv, ere Forlæggeren tilsendt med Begiering, at samme i vor Journal maatte blive Læserne bekendtgiorte.

Side 30. L. 23. Tanke, læs: Mistanke.

— 69. L. 7. sin, læs: hans.

— 106. Lin. ult. ligesaa, læs: lige.

— 128. Lin. ult. den, læs: dem.

— 179. L. 6. Gruelse, læs: Anelse.

— 194. Lin. penul. Englene, læs: Engelen.

— 195. L. 7. maaskee — udelades.

— 212. L. 3. sine, læs: dine.

— 219. L. 20. Smilere, læs: Smile.

No. 52,

En opbyggelig Passions-Samtale

imellem en Lærer og et Barn, om JEsu Lidelses saliggjørende Betragtning og Virkning. Kiøbenhavn 1773. Trykt og tilkiøbs hos Godiches Efterleverske for 4 Skilling, 2 Ark 8.

Læreren udbreder sig ved Anledning af Passionen til de fleste Hovedlærdomme i Religionen, og vi kunne ikke sige andet end at den hele Samtale jo baade er læreriig og

16

160

opbyggelig for de Eenfoldige: især kunde de ved Hielp af denne Anviisning blive mere bekendte med Biblen, Hvoraf en god Deel behørige Steder anføres. — Kuns nogle hist og her anbragte forblummede Talemaader, og ildepassende Billedord støde os saavel her, som i mange andre af samme slags Skrifter; og hvad for Begreber skal Eenfoldige gjøre sig i en Hast ved saadanne Talemaader? " O! JEsu,, sønderknus dog mit Hierte med dit Kors, sønderslid det med din Tornekrone, saargjør det formedelst dine Saar, nedsænk dine Lidelser i mit Hierte o. s. v." Vilde dog vore Religions Lærere engang beflitte sig paa et forstaaeligt Sprog, og tænke paa at oplyse Forstanden ved klare Sandheder, istedet for at underholde Indbildningskraften med saadanne Billeder, der avle de sælsomste Vanskabninger i Mængdens Forestillinger, som er saa lidet istand til at abstrahere det Væsentlige og Egentlige fra det Uegentlige og Sandselige!